RISE RIKOSSEURAAMUSLAITOS

66/09/2018

Lakivaliokunta 27.11.2018

HE eduskunnalle laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 177/2018)

RIKOSSEURAAMUSLAITOKSEN ASIANTUNTIJALAUSUNTO

Rikosseuraamuslaitos kannattaa ehdotettuja muutoksia alaikäisten rikoksesta epäiltyjen tai syytettyjen aseman parantamiseksi rikosoikeudellisessa menettelyssä ja haluaa lakivaliokunnan tietoon seuraavat näkökohdat.

Direktiivin ja lakimuutosten kohderyhmä on ollut ja lienee jatkossakin varsin pieni. Tästä huolimatta ilmoittamisvelvollisuuden ja muiden prosessien hoitamiseen tulee kiinnittää huomiota johtuen asiakasryhmän erityisestä haavoittuvuudesta. Prosessien sujuvuus voitaisiin mahdollisesti varmistaa lainsäädännöllisin keinoin.

<u>Epäillyn oikeuksista ilmoittamista ja läsnäoloa kuulustelussa koskevat muutos-ehdotukset (ETL 4:17) ja alle 18-vuotiaan vangitsemista koskevat muutosehdotukset (PKL 2:11 ja 2:12)</u>

Ehdotetun muutoksen myötä jatkossa alle 18-vuotiaan vangitseminen edellyttäisi myös painavia syitä (PKL 2:11 ja 2:12). Tilastojen mukaan lyhyiden tutkintavankeuksien määrä on alaikäisten kohdalla yllättävän suuri. Näin ollen muutosehdotusta voidaan pitää hyvänä. Kuntoutusnäkökulmasta tutkintavankeuden tulisikin olla viimesijainen pakkokeino alaikäisten kohdalla ja tutkintavankeuden keston tulisi olla myös mahdollisimman lyhyt. Tutkimustulosten mukaan vankilassa oleminen itsessään katkaisee ja ehkäisee normaalia nuoruuteen kuuluvaa sosiaalistumisen kehitystehtävän toteutumista ja on uusimisriskiä nostava tekijä. Rikosseuraamuslaitos pitää hyvänä sitä, että esitutkintalakiin (4:17) ehdotetaan muutosta, jonka mukaan myös tutkintavankeuden vaihtoehdoista on tiedotettava. Jää kuitenkin nähtäväksi missä laajuudessa tuomioistuimet tulevat ylipäätään käyttämään 1.1.2019 voimaantulevia uusia tutkintavankeuden vaihtoehtoja.

<u>Alle 18-vuotiaan vastaajan oikeuksista ilmoittaminen pääkäsittelyn yhteydessä (ROL 5:15a)</u>

Rikosseuraamuslaitos kannattaa ehdotettuja muutoksia, joiden myötä lakiin kirjataan mitä tietoja alle 18-vuotiaan vastaajalle on ilmoitettava haasteen/pääkäsittelyyn kutsun yhteydessä. Rikosseuraamuslaitoksen käsityksen mukaan tuomioistuimet jo nyt lähes pääsääntöisesti määräävät alle 18-vuotiaan vastaajan saapumaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti. Etenkin nuorten syytettyjen kohdalla oikeusprosesseissa on tärkeää myös se, että he ymmärtävät asian merkityksen ja mahdolliseen rikokseen puuttuminen tuntuisi konkreettiselta.

Käyntiosoite	Postiosoite	Puhelin	Telekopio	Sähköpostiosoite
Lintulahdenkatu 5 00530 HELSINKI	Lintulahdenkatu 5 00530 HELSINKI	029 56 88500	029 56 65444	kirjaamo.rise@om.fi

Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annettua lakia koskeva muutosehdotus (4 §:n 2 momentin kumoaminen)

Nuoren seuraamusselvitys on tavoitteiltaan hieman erilainen kuin direktiivin tarkoittama alaikäisestä laadittava yksilöllinen arvio. Seuraamusselvityksen tehtävänä on arvioida syyttäjää ja tuomioistuinta varten nuoren elämäntilannetta, rikosten uusimisriskiä sekä valvonnan tarvetta ehdollisen vankeustuomion yhteydessä. Seuraamusselvityksessä arvioidaan kuitenkin myös nuoren sosiaalisen tuen tarvetta. Alaikäisen kyseessä ollessa seuraamusselvitys laaditaan aina yhteistyössä sosiaaliviranomaisten kanssa.

Rikosseuraamuslaitos pitää ehdotusta 4 §:n 2 momentin kumoamisesta tarkoituksenmukaisena. Hallituksen esityksen (s. 21) mukaan tarkoituksena on varmistaa, että seuraamusselvitys laadittaisiin direktiivin edellyttämällä tavalla ennen syytteen nostamista niissä tapauksissa, joissa nuori on mahdollista tavoittaa seuraamus selvityksen laatimista varten ja jotka päätyvät suomalaisen tuomioistuimen käsiteltäväksi. Jos ulkomaalainen rikoksesta epäilty olisi poistunut maasta, seuraamusselvityksen tekeminen olisi yleensä käytännössä mahdollista vasta, jos epäilty palaisi takaisin Suomeen.

Seuraamusselvityspyyntöjä ulkomaille muuttaneista tai ulkomailla pysyvästi asuvista alaikäisistä tulee harvoin Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustoimistoille. Rikosseuraamuslaitos pitää hyvänä sitä, että pyyntö seuraamusselvityksen tekemisestä saadaan jo syyttäjältä prosessin aikaisemmassa vaiheessa, koska seuraamusselvityksen laatiminen ulkomailla asuvan nuoren kohdalla on haasteellisempaa ja hitaampaa. Nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetun lain 7 §:n mukaan Rikosseuraamuslaitoksen on seuraamusselvitystä tehtäessä varattava nuorelle rikoksesta epäillylle sekä alle 18-vuotiaan epäillyn huoltajalle tilaisuus tulla kuulluksi. Nuorta kuulematta selvitys voidaan kuitenkin laatia esimerkiksi jos nuorta ei ole tavoitettu. Harkittavaksi ja mahdollisesti lainsäädännöllä ohjeistettavaksi tulee korvataanko mahdollinen alaikäisen ja/tai hänen huoltajansa matka ulkomailta Suomeen seuraamusselvityksen laatimista varten.

Tässä samassa yhteydessä Rikosseuraamuslaitos haluaa saattaa esille edellä mainittuun 7 §:n kuulemisiin liittyvät poikkeukselliset tilanteet, kun alaikäinen on syytetty ja hänen huoltajansa on uhrin asemassa. Rikosseuraamuslaitoksen näkemyksen mukaan tällaisissa tilanteissa edunvalvojan sijaisen määräämiselle tulisi olla matala kynnys ja edunvalvojan sijaista voitaisiin kuulla myös seuraamusselvitystä laadittaessa huoltajan asemesta. On kuitenkin mahdollista, että käytännöt edunvalvojan sijaisen määräämisessä rikosprosessiin voivat olla valtakunnallisesti epäyhtenäiset. Rikosseuraamuslaitoksen tiedossa on eräs tapaus, jossa alaikäistä epäiltiin törkeän henkirikoksen valmistelusta ja asianomistajana oli alaikäisen huoltaja, joka oli vaatinut alaikäiselle rangaistusta. Seuraamusselvitystä laadittaessa oli ratkaistava tuleeko huoltajalle varata tilaisuus tulla kuulluksi ja mikä kuulemisessa saadun tiedon merkitys ja painoarvo voi olla tilanteessa, jossa kuultava on samalla ollut teon uhri. Esitutkinnassa edunvalvojan sijaista ei oltu määrätty eikä syyttäjäkään pitänyt sitä tarpeellisena viitaten käytäntöön, jossa riittävänä on pidetty sitä, että alaikäisellä on asiamies rikosprosessissa. Rikosseuraamuslaitoksella ei käytännössä ole näissä

tilanteissa mahdollisuutta vaikuttaa asiaan, jos poliisi, syyttäjä taikka sosiaaliviranomainen eivät tee esitystä edunvalvojan määräämisestä tuomioistuimelle. Oikeuskirjallisuudessa edunvalvojan sijaisen määräämistä rikosprosessissa on käsitelty esimerkiksi teoksessa Fredman, Markku: Rikosasianajan käsikirja, s. 541 alkaen.

Tutkintavankeuslain ilmoitusvelvollisuutta koskeva muutosehdotus (TVL 2:3)

Rikosseuraamuslaitos kannattaa muutosehdotusta, jonka tavoitteena on parantaa ja varmistaa alaikäisen tiedonsaantia tutkintavankilan oloista sekä tutkintavankien oikeuksista ja velvollisuuksista. Jo nyt kaikissa vankiloissa on kirjallinen tulo-opas jota on käännätetty eri kielille sen mukaan mikä kunkin vankilan tarve on. Ehdotettu muutos saattaa eräissä tilanteissa aiheuttaa lisäkäännöskuluja, joita ei kuitenkaan ole pidettävä merkittävinä, koska alaikäisten tutkintavankien määrä nykyisin on vähäinen. Oleellisempaa on, että tutkintavankiloissa kiinnitetään erityistä huomioita tiedottamisen käytäntöihin aina kun vankilaan saapuu alaikäinen.

Tutkintavangin erillläänpitoa koskeva muutosehdotus (TVL 3:1)

Voimassaolevan lain mukaan alle 18-v on pidettävä erillään aikuisista vangeista, jollei hänen etunsa muuta vaadi. Tähän sisältyy lähtökohtainen velvoite pitää alaikäinen eri osastolla ja eri toiminnoissa kuin aikuiset vangit. Rikosseuraamuslaitos kannattaa ehdotettua lisäystä, joka mahdollistaisi sen, että nuoren tutkintavangin erillläänpitoa muista aikuisista vangeista voitaisiin jatkaa sen jälkeenkin kun hän on täyttänyt 18-vuotta. Toisaalta hänen pitämisensä samoissa tiloissa alle 18-vuotiaan tutkintavangin kanssa olisi mahdollista vain, jollei tämä ole alle 18-vuotiaan edun vastaista.

Alaikäisten ja vasta hiljattain täysi-ikäisyyden saavuttaneiden etu toteutuu usein parhaiten, jos asuminen ja toiminnot järjestetään kehitys- ja ikätason mukaisessa ryhmässä. Heidän kohdallaan kohdalla on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että heidät saadaan vankilan toimintojen ja muun tuen piiriin mahdollisuuksien mukaan jo tutkintavankeusaikana.

Lääkärintarkastusta koskeva muutosehdotus (TVL 6:1 ja PSL 2:3)

Rikosseuraamuslaitos kannattaa sitä, että alle 18-vuotiainen terveystarkastukseen pääsemisestä säädetään erikseen. Tutkintavankien terveyden- ja sairaanhoidosta vastaa Terveyden- ja hyvinvoinnin laitokseen kuuluva Vankiterveydenhuollon yksikkö, joka järjestää kaikille tutkintavankilaan saapuville vangituille terveystarkastuksen. Eduskunnan oikeusasiamies on edellyttänyt CPT:n kannanottojen mukaisesti, että terveystarkastus pitää tehdä vuorokauden sisällä vankilaan saapumisesta. Käytännössä Vankiterveydenhuollon yksikön resursseista johtuen terveystarkastus voidaan usein tehdä kolmen vuorokauden sisällä vankilaan saapumisesta. Ehdotetun säännöksen voidaan katsoa parantavan alaikäisten oikeusturvaa.

EU-luovuttamislain muutosehdotukset (EU-luovuttamislaki 20 a ja 21 c §)

Rikosseuraamuslaitos kannattaa ehdotettuja muutoksia joiden niinikään voidaan katsoa parantavan alaikäisten oikeusturvaa. Luovutettavaksi pyydettyjen alaikäisten määrä on ollut ja tullee olemaan varsin pieni. Tapausten pienestä määrästä huolimatta käytännöt tulee toteuttaa huolellisesti kohderyhmän haavoittuvuuden johdosta.